

УДК 332.3:338.43

О. Р. Ковалів,
аспірант, НДІ "Укразропромпродуктивність"

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проведено аналіз сучасного стану земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств регіону, вивчено проблеми, визначено шляхи покращення стану і ефективного їх використання, збереження та відновлення.

The analysis of the contemporary state of the land resources of the agricultural enterprises is produced, problems are studied, the ways of an improvement in the region, their effective use, maintenance and renewal are designated.

Ключові слова: земельні ресурси сільськогосподарських підприємств, раціональне використання, земельно-ресурсний потенціал, оптимізація структури землекористування, охорона сільськогосподарських угідь.

Key words: the landed resources of agricultural enterprises, rational use, earth-resource potential, optimization structures of land-tenure, guard of agricultural lands.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Раціональне використання земельно-ресурсного потенціалу — важлива проблема народногосподарського значення, яка потребує термінового вирішення, оскільки земля є основним засобом агропромислового виробництва.

На сучасному етапі практично всі придатні для ведення сільського господарства землі вже освоєні, тому подальше збільшення обсягів виробництва повинно базуватись на здійсненні інтенсивного використання наявних угідь. Проблема підвищення ефективності використання земельних ресурсів зводиться до вирішення таких основних завдань:

- охорона сільськогосподарських угідь від руйнування та здійснення заходів по відновленню деградованих земель;
- оптимізація структури землекористування;
- інтенсивне використання земельного фонду;
- систематичне покращення родючості ґрунту;
- удосконалення орендних відносин.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню даної теми присвятили свої роботи вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як Г. Атаманчук, В. Бакуменко, В. Князєв, В. Малиновський, О. Стельмах, Ю. Тихомиров. Різні аспекти реформування земельних відносин, державного управління земельними ресурсами вивчали В. Боклаг, О. Гуторов, О. Дацій, Ю. Дехтяренко, О. Дорош, О. Драпіковський, О. Конотопцев, В. Пересоляк, В. Русан, О. Собкевич, В. Циплухіна, Г. Шарий, В. Щурик, А. Юрченко та інші науковці.

Метою статті є визначення шляхів покращення стану і ефективності використання земельних ресурсів області для успішного просування в напрямі сталого розвитку територій, добробуту населення та економічних можливостей як сільських, так і міських жителів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Гострою проблемою сьогодення для країни в цілому та Івано-Франківської області зокрема є ерозія ґрунтів та втрати від неї. Так, за деякими оцінками, від вітрової та водної ерозії в Україні щорічно втрачається 450 млн т ґрунту [2, с. 52—53], 32—33 млн т гумусу [4, с. 85], і таким чином як наслідок — економічний збиток становить близько 22,6 млрд грн. [2, с. 52].

У досліджуваному регіоні 99,1 тис. га або 15,6 % сільськогосподарських угідь піддається водній ерозії, з яких 10,32 тис. га або 1,6 % є сильнозмитими та розмитими ґрунтами.

Найбільш еродованими є землі рівнинної підзони. Тут 27,7 % рілл є змитими, в т.ч. 3,2 % — сильно змитими та розмитими. Такий факт підкреслює актуальність даної проблеми, оскільки саме в низинній підзоні зосереджена основна частина родючих ґрунтів — чорноземи опідзолені.

Івано-Франківська область є особливо сприятливою для поширення ерозійних процесів через ряд наступних причин:

- висока розораність сільськогосподарських угідь — 59,9 % в середньому в області та 71,3 % в рівнинній частині;

- ведення господарювання на крутосхильних ділянках, які знаходяться по всій території Івано-Франківщини, з крутизною від 1 до 12;

- перенасичення сівозмін ґрунтовиснажливими та високоінтенсивними культурами;

- використання важких колісних тракторів та іншої матеріаломісткої техніки;

- значна кількість опадів (від 600 до 1550 мм на рік). Область знаходиться в зоні найвологішого в Україні клімату (коефіцієнт зволоження 1,5—3,0).

З метою підвищення ефективності використання земель та їх збереження необхідно відновити порушене співвідношення між лісами, водоймами, нату-

ральними кормовими угіддями та ріллею, шляхом зменшення останньої, тобто потрібно знизити розораність у цілому.

При цьому, слід відзначити, що реалізація заходів щодо захисту земель на практиці є досить проблематичною справою. Зрозуміло, що легше було вирішити це питання до початку земельної реформи, ніж сьогодні, коли в області налічується 975,9 тис. власників та землекористувачів.

Тому важливим завданням на даному етапі є пошук шляхів налагодження контактів з населенням. Передусім необхідно провести роз'яснювальну роботу з власниками деградованих та малопродуктивних земель, які передбачається вивести з інтенсивного обробітку. У результаті якої селянин-господар має зрозуміти суть і мету таких заходів, а також потенційну вигоду в майбутньому. Важливим елементом державного впливу при цьому повинно стати удосконалення системи оподаткування земель.

Проте тільки вилучення з обробітку деградованих та малопродуктивних земель не дасть очікуваного результату — підвищення продуктивності угідь оскільки освоєними залишається ще близько 63,8 тис. га слабо- і середньозмитих ґрунтів Івано-Франківщини. Такі угіддя потребують негайного захисту з метою недопущення поширення ерозійних процесів. Сучасна система землеробства в області не тільки не забезпечує охорону ґрунтів, але й у багатьох випадках сприяє ерозії. Тому необхідно впроваджувати певні заходи по захисту еродованих земель.

Досвід боротьби з ерозією ґрунтів свідчить про те, що окремі, поодинокі ґрунтозахисні дії не дають змоги значно знизити ерозійні процеси. Потрібне тільки системне застосування таких заходів, в основі яких закладена протиерозійна організація території, що передбачає науково обґрунтоване розміщення різних культур (з врахуванням оптимальних сівозмін), раціональне використання силових земель. У відповідності до вирощуваних сільськогосподарських культур та рельєфу місцевості обираються необхідні засоби протиерозійної системи обробітку ґрунту (плоскорізний обробіток, оранка впоперек силу, контурна оранка, щільовання тощо), система удобрення, введення протиерозійних споруд.

В Івано-Франківській області фактична структура посівних площ не є оптимальною. Основним фактором, що її визначає, є трудомісткість продукції та рентабельність виробництва. У рівнинній та передгірській підзонах переважають зернові культури (близько 50%) і дещо менша частка (майже 30%) просяни. Під багаторічні насадження тут відводиться надто мало площ сільськогосподарських угідь.

Невід'ємним елементом системи охорони угідь, підвищення ефективності та продуктивності землеробства є здійснення комплексу заходів щодо покращення родючості ґрунтів: внесення необхідних органічних та мінеральних добрив, проведення вапнування, застосування раціональної системи обробітку землі та сівозмін. Всі ці заходи матимуть високу потенційну результативність тільки тоді, коли вони будуть взаємоузгоджені між собою.

Реалізація вищенаведених заходів може вирішити три визначальні елементи (об'єкти) важливої проблеми сьогодення: незадовільний стан використання земель регіону (а саме забезпечити охорону земель), інтенсивність та ефективність їх використання. При цьому надзвичайно важливим є процес управління земельними ресурсами, адже тільки комплексна, різнорівнева організація впливу суб'єктів управління може сприяти досягненню очікуваного результату — підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу.

Здійснювати такі заходи потрібно негайно, поки діє мораторій на купівлю-продаж земельних часток. Щоб селянин, приймаючи рішення про реалізацію свого паю, усвідомлював потенційні можливості його продуктивності.

Основними передумовами раціонального використання земельних ресурсів є:

- 1) забезпеченість землею;
- 2) достовірні інформація про стан наявних угідь;
- 3) зональна спеціалізація виробництва;
- 4) необхідність екологічно безпечного використання землі, її охорона;
- 5) наявність кваліфікованих спеціалістів по організації раціонального землекористування та проведення заходів по захисту ґрунтів;
- 6) забезпеченість необхідними технічними засобами.

Визначальною умовою ефективного використання будь-якого ресурсу є його наявність. Тобто, передусім, з метою ведення сільськогосподарської діяльності, агроформування повинно зосередити у своїй власності чи користуванні певну площу землі, основний засіб виробництва.

Для забезпечення раціонального використання земельного фонду спеціалістам підприємства потрібна повна достовірні інформація про стан наявних угідь, зокрема щодо гумусності ґрунтів, рельєфних змін, можливостей поширення ерозійних процесів тощо. На цій основі, а також враховуючи зональні особливості місцевості спеціалістам агроформування потрібно організувати інтенсивну спеціалізацію землеробства з метою забезпечення ефективного використання ґрунту, підвищення його родючості та охорони. Ще однією важливою передумовою раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу є наявність необхідних технічних засобів, зокрема ґрунтообробних машин, техніки для здійснення меліоративних робіт, внесення необхідних добрив. Тобто засобів для проведення всіх заходів обробітку та покращення стану ґрунтів.

Отже однією з основних умов підвищення ефективності землеробства є систематичне покращення родючості ґрунтів шляхом удосконалення засобів та методів виробництва, своєчасного здійснення повного комплексу агроробіт, а також раціоналізації організації праці та управління. Тобто необхідно врахувати всі чинники: природні, економічні та організаційні, що впливають на ріст ефективності використання земельного потенціалу.

Подальший розвиток земельних відносин в Івано-

Франківській області, з метою забезпечення підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу, повинен визначатись такими основними принципами:

- 1) визнання пріоритету дотримання екологічних вимог над поточною економічною вигодою;
- 2) збалансованість інтересів селян-власників земельних паїв, господарюючих суб'єктів та держави;
- 3) взаємоузгодженість процесів землекористування, охорони угідь та їх відновлення;
- 4) зонального підходу;
- 5) державного регулювання;
- 6) системності.

Суть першого принципу полягає в тому, що на сучасному етапі основну увагу слід звертати на екологічну ситуацію, охорону ґрунтів, а поточний економічний інтерес повинен залишитись на другому місці. Сьогоднішніх орендарів турбує передусім досягнення значного економічного результату, а майбутній стан земель їх мало турбує. Тому потрібна кардинальна зміна механізму землекористування шляхом надання останньому стратегічного спрямування. Адже ґрунтовідновлювальні та землеохоронні заходи безумовно забезпечать і економічну, і екологічну віддачу в перспективі.

В основі другого принципу закладене положення Земельного кодексу України (ст. 5) щодо рівності прав усіх суб'єктів власності на землю. Тобто в процесі землекористування, регуляторної діяльності тощо повинні збалансовуватись інтереси громадян, суб'єктів господарювання та держави.

Принцип взаємоузгодженості полягає в об'єднанні процесів землекористування, землевідтворення та її охорони в одну сукупність елементів, які повинні бути взаємопов'язаними, спорідненими та узгодженими між собою.

Принцип зонального підходу передбачає використання земельно-ресурсного потенціалу з врахуванням особливостей певного окремого регіону. Оскільки досліджувана область розташована в трьох агрокліматичних підзонах (низинній, передгірській та гірській), то в кожній з них необхідно формувати оптимальну (природоохоронну та економічно вигідну) структуру сільськогосподарського виробництва, застосовувати раціональну систему землеробства, забезпечувати відповідні технічні засоби (які призначені для обробітку схилів чи рівнинних частин) тощо.

Сучасний незадовільний рівень функціонування АПК в цілому та стан і використання земель зокрема є тими параметрами, що обумовлюють необхідність державного впливу на дану галузь економіки. Стосовно земельного потенціалу, то державна політика повинна спрямовуватись на два визначальні аспекти: поліпшення фінансового стану господарюючих суб'єктів з метою надання останнім можливості для закупівлі необхідних добрив та засобів захисту рослин, здійснення меліоративних робіт, а також сприяння та регулювання здійснення заходів щодо охорони земель.

Принцип системності полягає в тому, що всі заходи щодо забезпечення ефективного землекористу-

вання, відтворення та охорони ґрунтів повинні бути організовані як єдина система, всі складові якої взаємодоповнюють один одного.

На сучасному етапі становлення ринку землі особливо важливим принципом раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу є забезпечення прозорого державного регулювання даної сфери.

ВИСНОВКИ

Можна виділити основні заходи державного впливу на забезпечення ефективного використання та відтворення земельного фонду:

- здійснення заходів по охороні земель від деградації;
- захист зруйнованих земель (вилучення з обробітку таких угідь шляхом консервації, залуження, заліснення);
- здійснення заходів щодо покращення якості землі (меліорація, вапнування тощо);
- удосконалення орендних відносин (підвищення ставки орендної плати);
- сприяння становленню повноцінного ринку землі, розвиток його інфраструктури;
- впровадження системи економічного стимулювання раціонального використання земель та їх охорони (дотаційне забезпечення землекористувачів, які раціонально використовують угіддя);
- удосконалення системи механізмів державного контролю за використанням та охороною земельно-ресурсного потенціалу;
- підвищення відповідальності суб'єктів господарювання за недотримання земельного законодавства, незабезпечення ефективного використання та відновлення основного ресурсу виробництва.

Отже земельні ресурси є основним, визначальним засобом агровиробництва. Це те ядро, навколо якого повинна формуватись виробнича, матеріально-технічна та соціальна бази агроформувань. Тому в сучасних умовах пореформеного розвитку землю слід розглядати як цінний товар, який потребує бережного ставлення та охорони. Тільки таким чином можна досягти ефективного використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств та стабільного розвитку галузі в цілому.

Література:

1. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
 2. Савченко О.Ф. Ерозія землі в Приазов'ї та її вплив на урожайність // Економіка АПК. — 2001. — № 9. — С. 52—55.
 3. Сільське господарство Івано-Франківщини. Статистичний зб. — Ів-Фр: Івано-Франківське обласне управління статистики, 2011. — 165 с.
 4. Трегобчук В.М. Відтворення та ефективність використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні та практичні аспекти) / Відп. редактор акад. УААН В.М. Трегобчук. — К.: Ін-т економіки НАН України, 2003. — 259 с.
- Стаття надійшла до редакції 28.11.2012 р.*